

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Institutiones Theologicae Ad Usum Seminariorum

Simonnet, Edmond

Venetiis, 1731

§. 1. De S. Justino Martyre.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-83594](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-83594)

Latinis Codicibus additum est, Neque Filius: cum in Grecis, & maxime Adamantii & Pierii exemplaribus, hoc non habeatur adscriptum.

2. Responderi S. Athanasius orat. 4. contra Arianos, Filium ut hominem, revera ignorasse diem iudicii: Manifestum est, inquit, & finis universalitatis horam, ut Verbum est, cum cognoscere: ut autem homo est, ignorare. Est enim proprium hominis ignorare, & ista presertim. Verum id Salvatoris nostri benignitati peculiare est. Nam postquam homo factus est, non cum puduit propter carnem ignorantem dicere, Non novi; ut ostenderet se ut Deum scientem, nescire carnaliter. Quapropter minime dixit, Neque Filius Dei: ut ne divinitas ipsa nescire videatur; sed simpliciter, Neque Filius: ut ex hominibus nato Filio ignorantia tribuatur. Et inferius: Ut enim homo factus, cum hominibus esset, & sciret, & patitur; ita cum hominibus tanquam homo nescit. Divinitus autem existens in Patre, utpote Verbum & sapientia, novit, & nihil ignorat. Eodem modo respondet Eustathius Antiochenus apud Facundum lib. 2. Greg. Nazianz. orat. 36. Cyrill. l. 2. thesaur. &c.

Ad 3. Prob. R. neg. Ad rext. autem dico, Christum increpare adolescentem, quia cum bonum vacabat, & tamen credebatur non esse Deum, sed purum hominem, adeoque, quamvis obscure, se & bonum & Deum profiteri: perinde enim est, ac si diceret: Cum me purum hominem existimes, cur me singulariter bonum dicis: unus enim Deus dignus est, qui singulariter bonus dicatur; cum solus per essentiam bonus sit, creatura verò bonæ sint contingenter tantum; cum solus à se ipso bonus sit, creatura verò bonæ sint per bonitatem acceptam ab eo. Aut desine dicere me singulariter bonum, aut crede me non solum hominem esse, sed etiam verum Deum.

Responderi etiam potest, Christum loco allegato loqui de se ipso ut homine, & præ modestia increpare adolescentem, quod eum etiam ut hominem singulariter bonum vocet, cum solus Deus singulariter bonus dicendus sit: Deus, inquit S. Augustinus, singulariter bonus est, & hoc amittere non potest. Nullius enim boni participatione bonus est, quoniam bonum, quo bonus est, ipse sibi est: homo autem cum bonus est, ab illo bonus est, quod à se ipso esse non potest. Cum autem Christus dicit unum aut solum Deum bonum esse, non dicit cum exclusionem sui, sed aliorum omnium, quia sunt puri homines.

ARTICULUS III.

De veterum quorundam Scriptorum Ecclesiasticorum, qui ante seculum quartum, & exortam Arianam hæresim floruerunt, sententia circa Verbi divinitatem.

§. I.

De S. Justina Martyre.

S. Anctus Justinus, Philosophus & Martyr, floruit tempore Antonini Pii, & successorum eius Marci Aurelii & Lucii Veri. De illo autem quaeritur, utrum rectè, an malè tenferit de Verbi divinitate.

RESPONSIO.

S. Justinus de divinitate Verbi id sensit, quod sensit Ecclesia Catholica.

Prob. Nam I. in Cohortatione ad Græcos ait, Sybillam disertis verbis clarè prædicere adventum Salvatoris nostri Jesu Christi, qui cum Dei sit Verbum, virtute ac potentia ab eo indiscerum, homine... assumpto, ad memoriam nos priscorum parentum religionis revocavit. Ecce, juxta S. Justinum, Filius est Verbum Dei, ab eo virtute & potentia indiscerum, hoc est, unius virtutis & potentia cum Patre; vel, si vis, virtute & potentia Patri æquale. At qui dicit Filium Patri æqualem virtute & potentia, dicit æqualem deitate; qui dicit Patrem & Filium unius & ejusdem esse virtutis ac

Simonnet Theol. Tom. I.

potentia, dicit unius & ejusdem esse naturam & essentiam. Ergo, &c.

2. In Apologia prima hæc habet: *Universarum rerum Patri, quia ingenuus est, nomen impostum non est... Porro Filius ejus, qui solus proprie dicitur Filius, Verbum, simul cum illo ante creaturas & existens & nascens, quoniam primitus per eum cuncta condidit, & ornavit.* Hic non semel S. Justinus veram Verbo divinitatem vindicat. 1. Enim dicit Verbum esse proprie Filium Dei Patris, qui ingenuus est. Proprie autem Filius non est, nisi qui ejusdem est naturæ cum Patre. 2. Dicit Verbum solum esse proprie Filium Dei Patris: nonnisi quia cætera omnia, quæ per ipsum condita sunt, & ornata, diversa sunt naturæ à natura Patris, qui proinde non nisi improprie dici potest eorum Pater. 3. Dicens Verbum ante creaturas simul existere cum Patre, facit illud Patri coeternum, & *Sinaidion*, eumque manifestè separat à creaturarum consortio. At si Verbum non est creatura, non potest esse, nisi verus Deus. 4. Dicendo illum nasci, dicit illum esse de substantia Patris: nasci enim ab aliquo, & de substantia illius produci, unum & idem sunt.

Idem planè docet in Apolog. 2. ubi sic loquitur: *Jesus Christus, unus & solus proprie Filius de Deo genitus, qui nimirum ratio, & verbum ejus, & primogenitus, & virtus est... nos ista docuit.* Secundum Justinum, Christus unus & solus est proprie Filius Dei Patris, quid expressius? Unus autem & solus est proprie Filius Dei Patris, quia unus & solus de Deo Patre genitus est. Quid planius? Unus autem & solus de Deo Patre genitus est, quia cætera omnia quæ per ipsum facta sunt, & quorum Deus Pater utcumque Pater nominatur, de non extantibus facta sunt; ipse verò de extrante Patris substantia productus est. Non enim alia ratio esse potest, cur ipse potius dicatur de Deo Patre genitus, quam cætera, quæ per ipsum condita sunt; & si pariter de non extantibus productus est, tam ipse factus est, quam cætera, quæ per ipsum facta sunt, nec magis proprie, quam illa, de Deo Patre genitus est. Quod Justino non potuit non esse manifestum.

Hinc in eadem Apologia aperte dicit, non solum Patrem, sed etiam Filium esse Deum, eò quòd Patris primogenitus sit, hoc est, quòd ante creaturarum productionem, & ab æterno de Deo Patre genitus sit: *Qui enim, inquit, Filium Patrem esse dicunt, compariuntur neque Patrem scire, neque Filium esse Patri universonum nosse: qui quòd verbum & primogenitus Dei sit, Deus etiam est.* Rectè autem dicit Justinus, Filium probari Deum esse, non solum quia primogenitus est Dei Patris, sed etiam verbum ejus est: nam si verbum Patris est, de corde ejus prolatus est, juxta illud: *Eructavit cor meum verbum bonum.* Verbum autem divinum de corde Patris prolatum esse, quid aliud est, quam verbum illud productum esse de substantia Patris? At si de substantia Patris productum est, unius est cum Patre substantiæ; adeoque cum eo unus Deus est.

3. In Dial. cum Tryphone sic loquitur: *Aliud verò etiam vobis, o amici, ex sacris litteris producatur testimonium, primitus ante creaturas omnes Deum genuisse ex se virtutem quandam rationalem, que quidem & gloria Domini à Spiritu S. vocatur, nonnunquam autem Filius; aliquando sapientia, quandoque Angelus, interdum Deus, aliquando Dominus & Verbum... in hominis forma Josue Nave filio apprensus.* His enim nominibus omnibus appellari habet, cum ex paterni consilii & voluntatis administratione, tum ex voluntaria Patris generatione. Qualem generationem in nobis quoque quodam videmus fieri modo. Verbum enim aliquod proferentes, verbum gignimus, non per reflectionem, ita ut, quòd in nobis proferentibus est, imminuat verbum. Et quomodo in igne videmus alium fieri, non decrecente illo, unde facta est alterius accessio, sed in eodem statu permanente: quippe qui ex ipso incenditur, & ipse apparet, non imminuens illum, unde est succensus.

Q 4 Secun-

Secundum Justinum, Deus Pater virtutem quamdam, viventem, intelligentem, per se subsistentem, hoc est, personam quamdam genuit ex se, id est, ex propria substantia: quid enim aliud est, gignere ex se, quam de propria substantia gignere? Personam autem illam Deus Pater gignit ex se, absque ulla sui mutatione, vel imminutione, quia gignit illam ex se, non per refectionem substantiæ suæ, sed, quod superest, per substantiæ suæ transfusionem in illam, cui totam substantiam suam sic communicat, ut ex ea ipse nihil amittat.

Divinam hanc generationem, quæ sit absque refectione & imminutione generantis, illustrat duobus exemplis. Primum petit à duplici verbo nostro, mentali scilicet, cui Patris substantiam; & vocali, cui verbum notionale Patris, seu Filium comparat. In nobis, inquit, videmus fieri aliquo modo generationem, qualis est generatio divina, qua Pater generat Filium. Nam proferendo voces externas, verbum externum seu vocale, hoc est, externam & vocalem verbi mentalis & interni imaginem gignimus, non quidem propriè, sed impropriè; nam nequidem propriè producit verbum vocale, cum sit pura modificatio substantiæ subtilioris aeris, Externam autem illam & vocalem verbi mentalis imaginem quoquo modo gignimus de verbo mentali absque illius refectione & imminutione; ita ut post prolationem & emissionem verbi vocalis, totum adhuc & integrum in nobis remaneat verbum mentale: similiter Pater æternus, proferendo verbum suum notionale, generat notionalem verbi sui mentalis imaginem, & generat illam de verbo suo mentali, sine illius refectione & imminutione: ita ut prolato & emisso verbo notionali, totum & integrum verbum mentale Patris in Patre permaneat. Itaque cum ipsa Patris substantia sit verbum ejus mentale, secundum Justinum, Pater æternus proferendo & emittendo verbum suum notionale, notionalem substantiæ suæ imaginem generat de ipsa sua substantia, absque illius refectione & imminutione; quia scilicet generat, totam substantiam, quam totam retinet, communicando.

Secundum exemplum, quod aptius & plausibilis est, Justinus reperit à duobus ignibus, quorum unus ex alio accenditur. Juxta Justinum igitur, sicut ignis A, ignem B, sibi in natura & essentia per omnia similem, generat absque ulla sui diminutione; ignis enim A, post accensionem ignis B, ut videre est in duabus candelis accensis, quarum una ex altera accensa est, totus, quantus erat antea, apparet: ita Pater æternus virtutem illam viventem, intelligentem, & per se existentem, quam sibi per omnia in natura & essentia similem genuit, genuit ex se absque ulla sui diminutione, quia nimirum genuit illam ex se, totam illi substantiam suam communicando, & totam retinendo. Unde sicut duo ignes, quorum unus ex alio accenditur, sunt duo tota & integra, duo perfecta, duo planè similia & æqualia in tali specie substantiæ; ita Pater & Verbum sunt duo toti & integri, duo perfecti, duæ substantiæ singulares, per omnia similes, & inter se æquales in sua ratione, hoc est in ratione Dei. Nec aliter inter se differunt, quam quòd una sit ab altera genita: sicut duo præfati ignes, non aliter differunt inter se, quam quòd unus ex alio accensus est.

Virtus autem illa, vivens, intelligens, & per se existens, quam Pater generat ex se, in sacris litteris modò gloria Domini, modò Deus, Dominus, Filius, Verbum, Sapientia, modò Angelus juxta Justinum nominatur, quibus nominibus appellari habet partim ex paterni consilii & voluntatis administratione, partim ex voluntaria, seu ex minimè violenta Patris generatione. Nominatur Filius, quia per veram generationem procedit à Patre in perfectam similitudinem & identitatem naturæ; & propter eandem rationem nominatur Deus, Dominus, & Gloria Domini. Nam si procedit à Patre in perfectam similitudinem & identitatem naturæ, verus

Deus est; & si verus Deus est, verus Dominus est. Item si procedit in perfectam similitudinem, &c. gloria Patris est: quid enim Patri gloriosum magis esse potest, quam habere Filium sibi perfectè similem; & in omnibus essentialibus æqualem, proindeque talem, quali nihil melius esse, vel cogitari potest? Nominatur etiam vj generationis Verbum & sapientia, quia generatur de Patris substantia primario & per se, ut est scientia, & sapientia Patris. Nominatur denique Angelus propter paterni consilii & voluntatis administrationem: Angelus enim idem est ac nuncius. Nuncius autem dicitur, qui consilium & voluntatem exequitur illius, à quo mittitur. Cum autem Justinus dicit Filium in Scripturis nominari Angelum, seu nuncium, eumque paternorum consiliorum administrum facit, durius quidem loquitur; sed tamen ita notionalem aliquam Patrem inter & Filium inæqualitatem ponit, ut perfectam in natura & essentia æqualitatem unius cum altero minimè inficietur; ut pater ex dictis superius, & adhuc ostendi potest ex hoc eodem loco, quem hic interpretamur.

Et verò Deus Pater vel ex nihilo, vel ex materia aut alio subiecto præexistente, vel ex portione substantiæ suæ, vel denique de tota substantia sua produxit Filium suum. Nihil horum, præter quantum, dici potest, in doctrina S. Justinus, Non primum; nam secundum S. Justinum, Deus Pater produxit Filium suum ante omnes creaturas, hoc est, ante ea omnia, quæ ex nihilo producta sunt. Præterea, si Deus Pater produxit Filium suum ex nihilo, non genuit illum ex se, quod est contra S. Justinum. Propter eandem rationem secundum dici non potest, Nam si Deus Pater produxit Filium suum ex materia aut subiecto alio prius à se producto, neque produxit illum ante omnes creaturas, neque genuit illum ex se, quod utrumque S. Justinus repugnat. Sed nec tertium dici potest, secundum S. Justinum; quia secundum illum, Deus Pater sine refectione substantiæ suæ, & absque ulla sui diminutione Filium suum produxit. Unum itaque superest in doctrina S. Justinus, ut Deus Pater dicatur genuisse de tota sua substantia Filium suum absque ulla sui diminutione. Ergo juxta S. Justinum, Filius unius & ejusdem est substantiæ cum Patre, adeoque cum illo perfectam in natura & essentia æqualitatem habet.

Porro suffecisset nobis expositio fidei, quæ inter S. Justinus opera reperitur, & in qua Author aperte profiteretur trium Personarum unam esse essentiam & divinitatem, adeoque tres Personas unum esse Deum: nam v. g. sic loquitur; *Unus ergo re vera est universitatis hujus Deus, qui in Patre & Filio & Spiritu Sancto cognoscitur. Cum namque ex substantia sua Pater Filium progenerit, atque ex eadem Spiritum produxerit; jure optimo, quæ unam eandemque participant essentiam, una eademque dignantur divinitate.* Sed an hic liber re vera sit Justinus, ambigit Bellarminus in libro de Scripturis Ecclesiasticis. 1. Quia veteres ejus non meminerunt. 2. Quia stylus videtur esse diversus à stylo Justinus. 3. Quia multò apertius & distinctius differit de Mysteriis Trinitatis & Incarnationis, quam Scriptores ejus sæculi facere soleant. Bellarmino suffragatur doctissimus Petavius; imò librum esse Justinus, expressè negat lib. 1. de Trinit. cap. 3. & sententiam suam solidis rationibus probat.

Obj. 1. Justinus in apolog. 2. sic loquitur: *Eundem (Christum,) quòd ipsius veri & singularis Dei Filium esse edocti sumus, secundo loco, ac Spiritum propheticum tertio ordine, nos cum ratione venerari & colere demonstrabimus.... nos ratione & verbo persuasi, ab illis quidem (falsis Diis) descivimus, singularem vero, atque ingentium Deum per Filium ipsum sequimur.* His autem verbis duo dicit, quæ videntur adversari Verbi divinitati; & 1. quidem, Patrem, qui ingentis est, esse verum & singularem Deum. 2. Filium à Christianis secundo tantum loco coli & adorari.

R. 1. S. Iustinus Patrem vocat verum & singularem Deum, per oppositum, non ad Filium, & Spiritum sanctum, sed ad falsa numina, quæ colebant Ethnici: non quia putabat Filium & Spiritum sanctum non esse cum Patre unum verum Deum, sed quia sciebat Deos, quos colebant Gentiles, non esse deos, sed dæmones, aut reprobos homines. Quod ipse evidenter ostendit, cum ait, Gentiles ad fidem conversos, à dæmonibus descivisse, ut singularem atque ingentium Deum per Filium ipsum sequerentur.

2. S. Iustinus dicit, Christianos Spiritum sanctum tertio, Filium secundo, Patrem primo loco venerari & colere, non quod Spiritus sanctus Filius, & Filius Patre inferior sit deitate; sed quia Pater prima, Filius secunda, & Spiritus sanctus tertia sit persona sanctissimæ Trinitatis; vel, si vis, quia Pater à nullo, Filius à Patre, & Spiritus sanctus à Patre & Filio est: unde Pater Filius, & Filius cum Patre Spiritu sancto prior est origine. Quod si Iustinus putavit Patrem Filio aliqua ratione majorem esse, non quæ Deus est, sed præcisè quæ Pater est, majorem esse putavit.

Obj. 2. In dialogo cum Tryphone sic ait: *Qua dico, persuadere quoque vobis amittat, Scripturas scientibus; esse videlicet & dici Deum & Dominum alium, præter factorem omnium: qui & Angelus sive nuncius vocatur, eo quod annunciet mortalibus, quacumque annuntiari eis vult universitatis fabricator, supra quem alius Deus non est.* Quibus verbis Iustinus videtur asserere duos Deos, unum fabricatorem universitatis, maximum & supremum Deum, quippe qui non alium habeat supra se Deum; & alium minorem ac inferiorem Deum, qui Angelus & nuncius vocatur, quia hominibus annunciat, quacumque eis annunciarum vult maximum & supremum Deum, cuius ipse Filius est. Unde supremum illum Deum Iustinus vocat rerum universarum parentem, hoc est, Patrem ipsius minoris Dei, & aliarum omnium rerum, quas postea per eum condidit. R. hic quidem durius loqui Iustinum; sed nego illum duos Deos admittere, quorum unus altero minor sit & inferior.

At inquit, 1. Unum Deum supremum admittit. 2. Dicit hunc Deum esse factorem omnium, adedque & ipsius Filii. 3. Filium asserit esse alium Deum & Dominum ab illo supremo Deo & Domino. 4. Hoc ipso, quod ait hunc Deum ac Dominum non habere alium supra se, manifestè significat alium ab eo Deum ac Dominum habere superiorem, ipsum scilicet qui alium supra se non habet. Ergo, &c.

R. ad 1. Iustinus unum Deum supremum & maximum admittit hoc sensu, quod sentiat unam personam divinam, nempe Patrem, esse Deum supremum & maximum, non ratione essentia, quasi æqualem non habeat in essentia personam aliam, sed ratione inaccessibilitatis, quæ ipsi soli ex personis divinis competit. Secundum Iustinum, Pater est Deus supremus & maximus, etiam cum exclusione aliarum personarum divinarum, non quod distinctam & diversam habeat substantiam à substantia aliarum personarum, eaque præstantiorem; sed quod ipse sit improductus, & alia personæ sint ab eo productæ, adedque alia personæ sint eo inferiores ratione originis, licet illi æquales sint in substantia; ipse verò ne quidem ratione originis alteri subdit. Unde fit, ut auctoritatem aliquam habeat in secundam personam, v. g. tamquam Pater in Filium, sibi licet in omnibus essentialibus perfectè æqualem; in ipsum verò nullus habeat auctoritatem, quia ipse Filius alterius non est, cum sit ingentus. Hæc quidem dura sunt, nec tamen ea dicendo, Iustinus negat Filium cum Patre unum verum Deum esse.

R. ad 2. Iustinus hunc Deum supremum & maximum in sensu explicato, vocat fabricatorem universitatis, factorem omnium rerum conditarum, eo sensu quo in Symbolo Apostolico dicebat ipse cum cæteris fidelibus: *Credo in Deum Patrem omnipotentem, creatorem cæli & terra, & quo nos etiam dicimus, non quia credimus solum Patrem cum exclusione*

aliarum personarum esse omnipotentem, & creatorem mundi; sed quia omnipotentiam, & mundi creationem tribus personis communem, Patri specialiter attribuimus; eò quod omnipotentiam illam & virtutem creandi mundum acceperint alia personæ, ipse verò à nemine acceperit.

Hanc fuisse mentem Iustini, manifestum est ex eo quod expressè asserit Filium esse virtutem Patris, & Patrem cuncta per Filium condidisse ac ornasse. Hinc etiam apparet Iustinum, cum Patrem nominat fabricatorem universitatis, factorem omnium, omnium rerum parentem, nolle comprehendere Filium, per quem universitatem fabricavit; omnia, quæ facta sunt, condidit; omnibus rebus, quæ in hac universitate existunt, dedit esse, & datum conservat: nisi quis velit Iustinum putasse, Filium sui ipsius fabricatorem & conditorem fuisse. Quod est absurdissimum.

Ad 3. R. dist. sic. Iustinus asserit Filium esse alium Deum ac Dominum à supremo illo Deo Patre; to alium, cadente in formam per has voces; Deus & Dominus, significata, N. To alium, cadente in suppositum formæ illius, C. Vel sic, quod eodem redit. Iustinus asserit Filium esse alium Deum ac Dominum ratione essentia, quasi Filius sit Deus ac Dominus per essentiam distinctam & diversam ab essentia supremi Dei Patris, N. Asserit Filium esse alium Deum ac Dominum ratione personalitatis & subsistentia, hoc est, præter personam Patris, qui supremus Deus est, esse aliam personam divinam, quæ Filius ejus est, adedque Deus quoque ac Dominus, & quidem per unam & eandem illam essentiam, qua Pater ipse Deus ac Dominus est, C.

Ad 4. R. Iustinus significat Filium habere alium Deum supra se eo sensu, quo Patrem non habere alium supra se dicit cum exclusione aliarum personarum. Cum autem dicit exclusivè ad alias personas Patrem non habere alium supra se; non aliud intelligit, quàm non esse aliam personam divinam, à qua Pater accipiat esse, & cuius proinde sit Filius, cuique subdit tamquam Filius Patri. Itaque cum significat Filium habere alium supra se, nempe supremum Deum, qui alium supra se non habet, intelligit Filium supra se habere alium Deum non alicetate, ut ita loquar, substantia, sed alicetate subsistentia, adedque illum alium Deum, seu illam aliam personam divinam habere supra se non ratione essentia, sed ratione proprietatis relativæ & originis, quatenus alia persona divina est, à qua accipit esse per generationem, cuius proinde Filius est, cuique aliquo modo tamquam Filius Patri subicitur.

Dices. S. Iustinus probat Filium non solum personalitate, sed etiam substantia distinctum & diversum esse à Patre. Ergo vult Filium non solum personalitate, sed etiam substantia minorem & inferiorem esse Patre. Ergo re vera duos admittit Deos, unum supremum & maximum, nempe Patrem, qui proinde solus verè & propriè Deus est, & alterum minorem & inferiorem, nempe Filium, non ejusdem cum Patre naturæ, sed diversæ & inferioris.

Prob. ant. Nam in dialogo cum Tryphone, dicit Filium esse Angelum seu nuncium Patris, esse Patris ministrum; non Patrem, sed Filium locutum esse cum Moyse. *Non Conditor, inquit, universitatis hujus Deus is fuerit, qui Moysi dixit, se Deum esse Abrahæ, & Deum esse Isaac, & Deum Jacobi; quippe factoris rerum omnium voluntati ministret, & in judicio Sodomorum, consilio & voluntati ejus itidem ministraverit ... Scriptura Angelum Domini Moysi apparuisse dicens, ac deinceps Dominum eum esse & Deum declarans, eundem, & illum ipsum, denotat quem & pluribus per ea, quæ dicta sunt, administrum esse Deo supermundano, supra quem alius non est, significat.*

Multò inferius sic adhuc loquitur: *Non debetis putare, ipsum ingentium Deum vel ascendisse, vel descendisse quopiam: nam ineffabilis ille Pater, & Dominus universitatis hujus, non venit in locum aliquem; neque*

que deambulat, neque dormit, neque surgit; sed in regione sua, quacumque ea tandem, sit manet, acutum cernens, & acutum audiens: non oculis certe quidem, nec auribus, verum virtute infinita ille inspectat, & omnia noscit neque, nostrum quisquam illum latet; neque mobilis est, neque loco ulla, atque adeo neque mundo universo comprehensibilis; ut qui ante existit, quam mundus est conditus. Quomam igitur ille modo vel alloquatur aliquem, vel conspiciatur ulli, vel in minima terre parte appareat; quando ne ejus quidem, qui ab eo missus est, gloriam & majestatem populus in sinu intraverit... valuit?

Tum paucis interjectis, sic concludit: Itaque neque Abraham, neque Isaac, neque Jacob, neque hominum alius quisquam Patrem & ineffabilem Dominum rerum omnino universarum, & ipsius Christi, vidit; sed illum ipsum qui juxta consilium ejus & voluntatem & Deus est Filius ipsius & Angelus, ex eo quod sententia illius est administrer. Certè si Pater Dominus est Filii, sicut & reliquorum omnium, quæ per ipsum condidit: item si Filius non est Deus nisi juxta consilium & voluntatem Patris, quia nimirum Pater non eum produxit nisi juxta consilium & voluntatem suam, vel non est Deus, vel Deus est inferioris ordinis.

R. ad inst. falsum esse, quod S. Justinus probet, aut probare intendat, Filium substantia distinctum & diversum esse à Patre. Ut enim ostendimus, espresè dicit, 1. Filium esse propriè Patris Filium. At non potest esse propriè Filius, nisi natura Patri similis sit per omnia; nec potest Patri natura similis esse per omnia, quin unam & eandem cum illo essentiam habeat. 2. Patrem genuisse ex se Filium absque ulla sui diminutione, quod est Patrem genuisse Filium de tota sua substantia: nam si genuit Filium ex se, seu de sua substantia, & genuit illum de sua substantia sine refectione, vel partitione substantiæ suæ, superest ut illum de tota sua substantia genuerit. At si Pater Filium de tota sua substantia genuit, necesse est unam & eandem numero esse Patris & Filii substantiam.

S. itaque Justinus in hoc suo dialogo cum Tryphone Judæo, non aliud intendit, quam ut contra Judæos unicam & singularem in Deo personam agnoscentes, probet veram Christi divinitatem, probando in Deo præter personam Patris, qui ingenuus est, proindeque supra se non habet alium, à quo divinitatem accipiat, aliam quoque esse personam, aliam virtutem viventem, intelligentem, per se subsistentem, quæ æquè ac Pater, præpotens, & Dominus rerum omnium, & Deus sit, quamque Pater generavit ex se, absque ulla partitione, vel refectione substantiæ suæ, adeoque absque ulla sui diminutione.

Hanc autem virtutem, non esse creaturam, sed verum & genuinum Patris factum, satis espresè declarat, cum ait in dialogo: *Verum hac ipsa à Patre edita progenies, ante creaturas omnes una cum Patre fuit, & cum ea Pater colloquitur, prout Verbum per Salomonem declaravit, primitius, sive principium, ante creaturas omnes hanc ipsam progeniem à Deo genitam esse, quæ sapientia à Salomone vocatur.* Imò hunc verum ac genuinum Patris factum sic à Patre numero diversum esse, ut tamen unius cum illo sit essentia, dicit inferius, post verba in obj. citata. *Virtutem istam, inquit, quam Deum sermo propheticus vocat... & Angelum... numero quiddam aliud esse ratione exquisita supra paucis explicui: virtutem hanc dicens de Patre genitam, virtute & consilio voluntateque ipsius; non per rescisionem veluti ab essentia Patris dispersitam, prout alia omnia divisa, & scissa, non eadem sum, quæ ante fuerunt, quam scinderentur.* Quæ sunt per divisionem alicujus substantiæ, non sunt eadem post divisionem, quod antè fuerunt: nam ante divisionem erant una substantia, & post divisionem sunt plures substantiæ. Pater atamen & Filius non sunt plures substantiæ, quia Filius non generatur à Patre per divisionem, sed

per portionem aliquam substantiæ divinæ ab ea deciam, sed per totius transfusionem & communicationem. Unde in Patre & Filio post generationem una & eadem est substantia divina. Hæc est Justinus mens.

Porrò ut probet cum unitate & identitate substantiæ in Patre Filio numericam personarum distinctionem subsistere, multa profert, quæ dura sunt, & benigna interpretatione indigent. Non enim solum dicit illum esse verè Filium, verè genitum à Patre (quod sufficeret, cum idem numero non possit esse genitor & genitus, Pater & Filius respectu sui ipsius,) sed etiam esse angelum, nuncium, administrum Patris; ipsum etiam ante incarnationem è cælo descendisse, cum Pater numquam descenderit; Patrem esse Dominum illius, illique causam, ut sit. *Deus propheticum verbum, inquit post verba proximè laudata, numero esse indicat: alterum in terris, quem descendisse significat ad clamorem Sodomorum inspiciendum: alterum in cælis, qui etiam Dominus in terra apparentis Domini, tamquam Pater & Deus, atque idem author eidem ut sit, atque equidem præpotens & Dominus, & Deus ut sit.*

Ad hæc autem R. Justinum non aliud intendere, quam in Deo non unam tantum personam, sed plures esse; quam præter personam illam, quæ non habet aliam supra se, quia ingenua est, etiam aliam esse, quam aliquo modo habet infra se, quia illam ex se genuit, & sic habet illam infra se eo modo, quo pater infra se habere potest filium sibi natura, essentia, substantia parem; cujus proinde Dominus est, non ut creator creaturæ, aut herus famuli, aut princeps subditi, sed ut pater filii, in quem auctoritatem quandam non potest non habere, hoc ipso, quod illi causa est ut sit; hoc est, hoc ipso, quod illius principium est, quantumvis in cæteris omnibus inter se perfectè æquales sint, & illi det, ut sit præpotens, & Dominus rerum omnium, & verus Deus. Cum itaque propter quandam illam auctoritatem, quæ etiam in divinis cum paternitate connexa est, Filius aliquo pacto subdit Patri, potest etiam esse nuncius & administrer Patris, non quidem ut creatura, putà homo vel Angelus, Creatoris, vel famulus heri, vel subditus Principis nuncius esse potest administrer, sed ut Filius Patris, sola principii notionalis prærogativa præcellentis, vi cujus prærogativæ Patri aliquo pacto subesse intelligitur Filius, licet in absolutis & essentialibus omnibus perfectè æqualis.

Justinus igitur in hoc durè quidem loquitur, quod ait Patrem aliquid auctoritatis habere in Filium, & Filium aliquo pacto subesse Patri. Sed talis subjectio, quod nobis sufficit, non ponit in Filio diversitatem & inferioritatem naturæ; sed è contra cum supponat & exigit unum esse Filium, & alterum Patrem, supponit & exigit ambos unius & ejusdem esse naturæ; quia in hac unitate & identitate in natura, unus non esset verus Filius, nec alter verus Pater; adeoque unus alteri, tanquam verus Filius vero Patri, subesse non posset.

Quod dicit Justinus, Filium etiam ante incarnationem apparuisse in terris, non quidem sub propria, propriam enim non habet, sed sub aliena specie, & cum hominibus collocutum fuisse; dixere etiam veteres alii, & valere potest ad probandam personarum distinctionem, sine dispendio unitatis & identitatis in natura & essentia. Cum autem dicit Patrem voluntariè genuisse Filium, & consilio ac voluntate ejus Deum esse Filium ipsius, non aliud intelligere censendus est, quam quod Pater Filium non invitatus produxerit, aut ad id naturali quadam necessitate coactus, quali v.g. mulier abortum facit.

Denique quæ loco supra relato congerit de Patre, ut probet eum numquam in terris apparuisse, aut cum hominibus collocutum fuisse, esseque alium, qui Moyse dixit, Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Jacob, nempe Filium ejus; graviorem habent difficultatem, & agrè benignam interpretationem admittunt. Sed cum non-naturalium diversitatem, sed

solam

solam personarum distinctionem probandam in se suscepit, dicendus est, hoc unum spectasse, ut ostenderet, Filium, non Patrem, sub aliena forma in teris apparuisse, & cum hominibus collocatum esse, nec Patri immobilitatem attribueri voluisse cum Filii exclusione, quasi putaret Filium loco finito comprehendere, & ita de loco in locum transire posse: sic enim Filium puram creaturam faceret; cum tamen expressè asserat illum esse verè Filium Dei, & genitum fuisse ante omnes creaturas, Sensit igitur illum de cælo descendisse, ut in terris appareret, & colloqueretur cum hominibus, non de loco in locum transeundo, sed incipiendo aliquatenus novo modo esse in aliquo loco, & se in aliena forma videndum exhibendo.

S. II.

De Athenagora.

Athenagoras, ut scribit Bellarminus in lib. de Script. Eccl. Atheniensis philosophus Christianus, æqualis fuit S. Justino, & insignem pro Christianis apologiam scripsit, & Imperatoribus Marco Aurelio Antonino, & Aurelio Commodò obtulit. In ea sententiam suam de sanctissima Trinitate exponit. Queritur ergo quid in ea sentiat de divinitate Verbi?

RESPONSIO.

Athenagoras rectè sensit de Verbi divinitate.

Prob. Nam in apologia sua sic loquitur: *Satis jam mihi demonstratum est, non negare nos numen, qui unum illum ingentium, æternum, invisibilem, impassibilem... a quo facta sunt omnia per verbum ipsius, per quod & digesta sunt, & stabilimur, hunc, inquam, unum predicamus Deum. Quin & Dei Filium mente complectimur... Filius Dei est verbum Patris, in idea & efficacia. Ab ipso enim & per ipsum facta sunt omnia; cum Pater & Filius unum sint: ita ut Filius sit in Patre, & Pater in Filio, per unionem & potentiam Spiritus, si quidem mens & verbum Dei, Filius Dei est. Jam si vobis... aliis repetendum videatur, quidnam sibi velit hic Dei Filius; paucis dicam: Primigenia hic est Patris progenies, que non ut facta (a principio enim Deus, qui est mens æterna, ipse in se ipso λόγος habet, cum rationalis ipse æternus sit,) sed ut rerum cunctarum idea & perfectio foret, progressa est.*

Secundùm Athenagoram, in Deo duo sunt, nempe Pater, & Filius, qui Verbum Patris est, à quo & per quem facta sunt omnia, quæ à Patre facta sunt; cum una sit notitia & virtus Patris & Filii, quia unum sunt natura & essentia. Unde Pater est in Filio, & vicissim Filius in Patre per immanentiam perfectissimam, propter unitatem & identitatem substantiæ: sicut enim in homine v.g. una & eadem est substantia hominis & mentis ejus; ita in Deo una & eadem est substantia Patris & Filii, quia Filius, vi originis suæ, est primò & per se mens & verbum essentialia Patris. Hic Filius est vera & genuina Patris progenies, non facta, seu de non extantibus producta, sed de substantia Patris genita, & quidem ab æterno: cum enim Deus Pater sit mens æterna, & æternum intellectivus, æternum intelligit, & æternum intelligendo, æternum generat λόγος, seu verbum suum, quod proinde ab æterno processit à Patre, cujus, vi processionis suæ, fuit primariò & per se rerum omnium ab eo in tempore condendarum idea & perfectio intentionalis, seu exemplaris.

Interiorius sic ait: *Uni Deo & Filio ejus, hoc est, verbo inseparabili, subiecta sunt omnia. Et interiorius: Quantum igitur in me fuit, etsi non dignitate rei, nequaquam nos esse à Deo alienos, qui universitatis hujus opificem, simulque ejus verbum, seu verum Deum, veneramus, demonstratum est. Superius dixerat: Quippe ut Deum asserimus, & Filium ipsius verbum, & Spiritum sanctum, (tria quidem secundum potentiam, Patrem, Filium, & Spiritum, actu verò & essentia unum, Filius enim Patris mens, verbum & sapien-*

tia est,) & ab eodem (Spiritus, ut lumen ab igne profluit.)

Secundùm Athenagoram, Verbum, seu Filius inseparabilis est à Patre, quia una est utriusque substantia. Et verò cum Filius sit primò & per se mens & verbum essentialia Patris, non magis ab eo separabilis est, quam mens & verbum internum hominis, cujus pura modificatio est, ab homine separari potest. Secundùm eundem, omnia subiecta sunt Patri & Filio, quia Filius cum Patre rerum omnium Dominus unus est, sicut cum eo unus est Deus. Secundùm eundem, Patrem & Filium seu verum Deum Christiani venerantur, quia cum una sit utriusque divinitas, Pater cum Filio unus verus Deus est. Denique secundùm eundem, Pater, Filius, & Spiritus sanctus sunt unum, non consonantia tantum, sed essentia. Cum autem dicit Patrem, Filium, & Spiritum sanctum esse tria potentia, potentiam opponit, non subsistentiarum, sed essentiarum actuali distinctioni & diverſitati; nec aliud vult, quam Patrem, Filium, & Spiritum sanctum perinde se habere in ordine ad actualem inter se distinctionem, ac si haberent tres naturas & essentias, inter se distinctas & diversas realiter. Quod est, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum esse tres res per se existentes in actuali unitate & identitate naturæ & essentia.

Obi. Athenagoras sensit Verbum per totam æternitatem fuisse *anypostaton*, seu absque propria hypostasi, & tunc tantum per se existere cœpisse, proindeque Deum esse, cum ingentus Deus voluit mundum condere: tunc enim primùm ab ingenito Deo Verbum, ut esset idea & perfectio exemplaris rerum omnium, produisse, atque genitum esse, docet Athenagoras. Ergo malè sensit de Verbi divinitate.

R. 1. Athenagoras sensit Verbum *anypostaton* esse, & per se subsistere. Nam sensit Verbum esse Filium Dei Patris. Non potest autem eadem hypostasis respectu sui ipsius esse simul Pater & Filius; quia non potest eadem hypostasis esse respectu sui ipsius genitor & genitus. Præterea, docet Patrem esse in Verbo, & Verbum in Patre. Quod nugatorium est, si Pater & Verbum non sunt duæ hypostases. 2. Sensit Verbum ab æterno extitisse. Nam docet Patrem, cum sit mens æterna, & æternum rationalis sit, ab æterno habere Verbum suum. 3. Sensit Verbum ab æterno extitisse per generationem; cum doceat solum Patrem ingentum, seu improductum existere. Totalis autem terminus generationis non potest esse nisi aliqua hypostasis. Sensit igitur Athenagoras Verbum ab æterno per se extitisse, & ita in Deo duas ab æterno hypostases esse, quarum una ingenita est, & genitor, & altera genita ab ea, quæ ingenita est; quarum una proinde Pater est, & altera Filius; & quæ sibi invicem immanent, quia una utriusque est natura & essentia.

At inquis. Athenagoras docet, Verbum tunc primùm produisse à Patre, cum voluit mundum condere. *R. dist.* Docet produisse, tunc primùm existens, N. Produisse, cum jam antea & ab æterno existeret, cum jam Deus, utpotè mens æterna, ab æterno per generationem æternam illud possedisset, C. Unde sic adhuc dist. Athenagoras docet Verbum tum primùm à Patre produisse, cum Pater voluit mundum condere, tunc primùm, inquam, produisse interiorius, N. Exteriorius, C. Distingue duplicem progressum, seu prolationem Verbi à Patre, nempe prolationem internam & externam. Secundùm Athenagoram, prolatio interna Verbi æterna est, externa verò temporanea. Pater ab æterno per æternam generationem, sibi immanentem, interiorius protulit Verbum suum, quod proinde ab æterno habuit in se, hoc est, sibi perfectissimè immanens per unitatem & identitatem essentia: Pater enim & Filius unum sunt: unde necesse est, ut Pater sit in Filio seu Verbo, & Filius seu Verbum, in Patre. Pater in tempore, seu in principio temporum, protulit exteriorius Verbum suum, per illud producendo creaturas; vel si vis, per illud imperando, ut creaturæ transirent de non esse ad esse. Hæc autem externa

terna